

Çivi Yazılı Hukuk Metinlerinin Işığında Ataerki Düzenin İnşası

The Construction of the Patriarchal Order in the Light of Cuneiform Legal Texts

Serkan Başol¹

¹Dr. Öğr. Üyesi, Pamukkale Üniversitesi, Kale Meslek Yüksekokulu, Turizm ve Seyahat Hizmetleri Bölümü, Denizli, Türkiye

ÖZ

İnsanoğlu yüzbinlerce yıl avcı-toplayıcı yaşam sürmüştür, buna bağlı olarak yabani bitki ve hayvanlarla iç içe bir hayat geçirmiştir. İnsanlık tarihinin yüzde doksan dokuzundan daha uzun bir süreyi kapsayan bu göçebe, avcı-toplayıcı dönemde anaerki düzen olduğu düşünülmektedir. Paleolitik ve Mezolitik evrelerden sonra varılan Neolitik Çağla birlikte yerleşik hayata geçilmiş ve Mezolitik dönemde korumaya alınan buğday türleri ıslah edilerek Neolitik Dönem olarak isimlendirilen bu çağda tarıma geçilmesiyle birlikte çeşitli hayvanların aşama aşama evcilleştirilmesine başlanmış ve anaerki paradigma yavaş yavaş değişmiştir. Üst Paleolitik dönemde mağara sanatında arkeolojik kalıtlarına rastlanan kadın figürinlerinin izleri Avrupa'dan Asya'ya, oradan Afrika'ya kadar takip edebilmektedir. Anaerki yaşam tarzının arkeolojik kanıtları olarak yorumlanan bu eserler tanrıça olarak tapınılan kadınların Paleolitik yaşamdaki konumu hakkında bir fikir vermektedir. Bu çalışmada, kurulmaya çalışılan ataerki düzenin fikri temellerinin, tanrılıkları ve özgürlükleri ellerinden alınan kadınların üzerinde yükselmesinin sebepleri incelenmeye çalışılacaktır. İncelemeler, yazının icadıyla birlikte Erken Tunç çağlarından itibaren kayda alınan ve böylece kil tabletlere aktarılan çivi yazılı hukuki metinler ışığında değerlendirilecektir.

ABSTRACT

Our ancestors lived millions of years in a hunter-gatherer lifestyle, where their lives depended on wild plants and animals. In this nomadic, hunter-gatherer period, which covers more than ninety-nine percent of human history, there is a matriarchal order. With the Neolithic Age, which was after the Paleolithic and Mesolithic phases, settled life began and the wheat species that were protected during the Mesolithic period were amended and with the transition to agriculture in this era, also called the Neolithic Revolution, various animals began to be domesticated gradually and the Matriarchal paradigm started to change. We can follow the traces of the Mother Goddess figurines, whose archaeological remains we find in cave art in the Upper Paleolithic period, in an area ranging from Europe to Asia and then to Africa. These artifacts, interpreted as the archaeological evidence of the matriarchal lifestyle, give us an idea about the position of women who were worshiped as goddesses in Paleolithic life. This article aims to explain how the ideological foundations of the Patriarchal order, which was tried to be established, rose above the freedoms taken from women, in the light of cuneiform legal texts recorded in the period from the Chalcolithic to the Bronze Age with the invention of writing and thus transferred to clay tablets.

Anahtar Kelimeler: Çivi Yazılı Hukuki Metinler, Kadın, Anaerki, Ataerki, Mülkiyet

Keywords: Cuneiform Law Texts, Women, Matriarchy, Patriarchy, Ownership

Corresponding Author: Serkan Başol E-mail: sbasol@pau.edu.tr

Submitted: 27.05.2024 • Revision Requested: 06.08.2024 • Last Revision Received: 06.10.2024 • Accepted: 14.10.2024

This article is licensed under a Creative Commons Attribution-NonCommercial 4.0 International License (CC BY-NC 4.0)

Giriş

Anaerkil düzenden söz ederken bugünün toplumundaki gibi bir ataerkil iktidar ve onun iktidar ilişkilerinden bahsedilebilir mi? Yani erk'in kadınlarda olduğu bir düzeni ifade etmek için kullanabilir miyiz bu kavramı? Yoksa içinde erk kelimesi geçse bile anaerkil düzende acaba, şiddetin iktidarın bir aracı olarak kullanılmadığı barışçıl ve ortaklık ilişkisine dayalı, doğaya saygılı ve kadın merkezli bir düzen var mıydı? (Tekin, 2001, s. 18). Kadın, doğa ilkesini temsil eder. Yaşamın başlangıcıdır ve insan nesli fiziksel olarak kadından türeyerek dünyaya gelir. Erkek ise Freud'un psikanalitik kuramına göre "toplumsal ilkeyi ve toplumsal rolleri" temsil etmektedir. (Campbell, 2020, s.47). Ataerkiyle¹ ilişkilendirilen koşullu sevginin tersine koşulsuz anne sevgisinin doğası, tanrıçanın daha verici bir ilke olduğunu kanıtlamaktadır. Kadının sevgisini, yargılayıcı ataerkinin çocuğun görevlerini yerine getirmesi karşılığında ödül olarak gösterdiği sevgiyle karşılaştırarak, "kadın sevgisinin hiçbir ahlaka ya da toplumsal zorunluluğa bağlı olmadığını, sevgisinin karşılığında yerine getirilmesi gereken hiçbir yükümlülüğün dahi olmadığını" söyler ve herhangi bir karşılık beklemezsizin verilen bu koşulsuz sevgi, özneyi nesneleşmekten² kurtararak, insanlığı hiyerarşiler ya da sınıflar için bir araç haline gelmekten kurtarır (Bookchin, 2013, s. 136).

Antropolojik göstergeler, tarih öncesi avcı-toplayıcı gruplarda cinsiyetler arası eşitliğin başat olduğunu; tarım, cinsellik³, evcilleştirme gibi sosyal ve teknik gelişmelerin baskın olmaya başladığı Buzul Çağı sonrasına kadar ataerkil ideolojinin varlık göstermediğini ortaya koymuştur (Tekin, 2021, s.8). Tarih öncesi döneme dair önemli maddi kültür kalıntıları arasında yer alan mağara ve kaya sığınaklarında ortaya çıkarılan resimler ve petroglifler, anaerkiyle dair ilk arkeolojik ip uçlarını vermektedir. Cro-Magnon insanların yaşadığı çağ kadın heykelciklerinin, tanrıça mitleri ve en eski kaya resimlerinin gelişmeye başladığı dönemdir. Tanrıça da sık sık mağaralarla ilişkilendirilmiştir (Ateş, 2012, s.66).

Prehistorik mağara resimlerini yapan insanlar, ilkel insanların yaşamlarına, duygu ve düşüncelerine, korkularına, yaşam mücadelesine ve inançlarına işaret eden deliller bırakmışlardır. Bu arkeolojik deliller beraberinde, tarih öncesi insanın çevresiyle kurduğu diyalogunda bir göstergesidir (Atalay-Süle, 2019, s.738). Kadınlık simgelerinin ilk tasviri otuz bin yıl öncesine dayanmaktadır. Fransa, Dordone'da mağara duvarlarına işlenmiş iri, dairesel ve üçgene benzeyen, alt kısmı noktalı bezemeler, bilim insanları tarafından kadınlık simgeleri, "kozmetik güçle dolu rahimler" ve "yaşam suyunun kaynağı" olarak yorumlanmıştır (Aydın, 2015, s.45). Pilata mağarasında ise kadın genital organı, boynuzlu bir inek betimiyle eşleştirilerek tasvir edilmiştir (Ateş, 2012, s.72). Metaforik olarak aslında mağara tanrıçanın kendisidir. Mağaranın diplerinde⁴ gerçekleşen ayinlerde sembolik olarak katılımcılar onun yani kadının rahmine geri döner ve orada yeniden doğarlar (Campbell, 2020, s.41).

Üst Paleolitik dönem mağara resimlerinin konusu çoğunlukla hayvan tasvirleridir. Ancak aynı dönemde ele geçen figürin buluntular kadın heykelcikleridir. Bu bulgular kadının kutsallığına dair Üst Paleolitik çağlarından gelen bir veridir. Ana Ata'nın doğurgan gücünün bu heykelciklerde yaşadığına inanıldığı için, bu tanrıça simgelerinin kutsal törenler sırasında taşındıkları, böylece büyüsel gücün kadınlara geçtiğine, bunun sonucunda da klanın kendi kendini üretebilmesinin sağlandığına inanılmıştır (Ateş, 2012, s. 102).

Analitik psikoloji, ilksel imgeden veya "Büyük Anne" arketipinden söz ettiğinde, uzayda ve zamanda var olan herhangi bir somut imaja değil, içsel bir imaja atıfta bulunmaktadır. İnsan ruhunda var olan bu psikik olgunun sembolik ifadesi, insanlığın mitlerinde ve sanatsal yaratımlarında temsil edilen Büyük Tanrıça figürlerinde bulunabilir (Neumann, 1974, s.3). Güney Batı Avrupa'daki mağaralarda on binden fazla "taşınabilir sanat" olarak isimlendirilen bezemeli nesne ve heykelcikler bulunmuştur. Bu grupta yer alan taşınabilir sanat eserleri boncuk, kolye ucu ve gerdanlık gibi eşyalar, müzik aletleri, Venüs ve hayvan heykelleri olarak üç gruba ayrılarak incelenmektedir. Heykeller içinde ise ilk grubu kadın betimlerinden oluşan Venüs figürinleri almaktadır. Bu kadın figürinleri sıklıkla doğurganlık ve bereketi ifade ettikleri için büyük karın, kalça ve göğüslerle sembolize edilmişlerdir (Uysal, 2011, s.39-40). Aynı üslup Anadolu'da Neolitik Dönemde⁵ Çatalhöyük ve Hacılar'da çoğunlukla kilden ve nadir de olsa taştan yapılmış heykelcik serilerinde görülmektedir. Bu yerleşmelerden çıkarılan heykelciklerin bazıları hamile gibi, bazıları ise sarkık göğüslü ve karınlı yaşlı kadınlar gibi betimlenmişlerdir (Rollar, 2004, s.52-53).

Güney Batı Avrupa Prehistorik sanatında Venüs olarak ifade edilen kadın heykelciklerinin öne çıkanları: Avusturya'da bulunan

¹ "Erkek sahipleniciliği ve ataerkillik; kadının gücü, nüfuz edilemezliği, birincil doğa ile arketipik ittifakı karşısında duyduğu dehşetle baş edebilmek için erkeğin başvurmak zorunda kaldığı çareler idi. Kadın bedeni, erkeğin içinde yolunu şaşıracağı bir labirenttir" (Paglia, 2004, s. 24).

² "Psikanaliz, nesneden söz ettiğinde, bu nesne Oedipuşçu üçgende olduğu haliyle arzu nesnesidir. Bu figür uyarınca, baba yasasının taşıyıcısı, anneye nesnenin ilk örneğidir. Yalnızca hayatta kalmayı sağlayan gereksinimler değil, aynı zamanda taklitçi ilk eğilimler de anneye doğru yöneltilir. Anne, öteki nesnedir, benim özne varlığını garanti eden bir nesnedir. Anne, arzulan ve anlamlandırılabilir ilk nesnedir benim" (Kristeva, 2014, s.49).

³ "Anaerkil toplumda cinsel özgürlük, toplumun üyeleri arasında yaşam enerjisi alanında sağlam bir toplumsal bağ sağlayan kişilik özgürlüğünün temelidir" (Reich, 1976, s.43).

⁴ "Anaerkilliğin hâkim olduğu dönemlerde bir kadının doğal olarak alt dünyaya yöneldiği, orada derin dişilik güçleri tarafından yönlendirildiği iyi biliniyordu. Bu, onun eğitiminin bir parçasıydı ve bu bilgileri ilk elden yaşantılarla kazanması onun açısından yüksek düzeyde bir başarı olarak görülürdü. Bu inişin doğası gerek "Elsiz Kız" masalının, gerekse de Demeter/Proserpina mitinin arketipel özüdür" (Estés, 2021, s.451).

⁵ "Londra'daki Arkeoloji Enstitüsü'nün önde gelen uzmanlarından biri olan Avustralyalı ünlü arkeolog Gordon Childe, tarımın başlangıcını insanlık tarihine dair önemli bir sığırma olarak kabul ediyordu. Childe, 1923 yılına "Neolitik Devrim" kavramına damgasını vurmuştur. Ancak yapılan son arkeobotanik çalışmalara göre siyez buğdayının evcilleştirme sürecinin bin yıldan fazla sürdüğü ve tek bir merkezden çıkmadığı, uzun ve karmaşık bir süreç olduğunu ortaya koymaktadır" (Roberts, 2022, s.90, 92).

Willendorf Venüsü, Kardeşler Venüsleri, Fransa'daki Lespugue Venüsü, Laussel Venüsü⁶, Les Eziyes Sireuil Venüsü, Brassempouy Venüsü ve figürin kafası, Ukrayna'da Gagarino Venüsü, Rusya Kostienski Venüsüdür. Bu Prehistorik heykelticikler arasında fildişinden yapılmış bir erkek heykeline rastlanmış olsa da bu Üst Paleolitik döneme ait son derece nadir bir eserdir (Uysal, 2011, s.40).

İlk kutsallaştırılmış tasvirler arasında hiç şüphesiz ki Willendorf Venüsü öne çıkmaktadır. Bu anlamda bilinen en eski Venüs heykelticği MÖ. 25.000 yıllarına tarihlenen ve Wachau'da bulunan Willendorf demiryolu inşaatı sırasında ortaya çıkartıldığı için bu isimle anılan ve kireçtaşından yapılmış olan bir heykelticiktir. Willendorf Venüsü, Paleolitik dönemde kadının kadınlık uzuvlarını ön plana çıkararak bir "bereket sembolü" olarak öne çıkmaktadır. (Arı, 2019, s. 322). Homosapiens'in yaratıcılık seviyesine ulaştığı çağdan beri meydana getirdiği sanat eserlerinde büyük oranda kadınları konu alması kadının yüceltilmesinin ilk dönemlerden itibaren varlığını destekler niteliktedir (Aydingün, 2015, s.45). Bedeilhac'ta ise kuş ayağından sembolize edilen vulva çizimi, bundan on binlerce yıl sonra Sümerlerde kadını sembolize eden bir ideogram olarak karşımıza çıkmaktadır (Ateş, 2012, s.94).

Anadolu'da Tunç Devri'ne gelindiğinde ise MÖ 3000-2000'lerde kadına yüklenen anlamlar nedeniyle toprak, doğa veya bereketle ilişkili tanrıçaların ortaya çıkmaya başladığı, kazılarda ele geçen idol ve figürinlerden anlaşılmaktadır. Bu seri biçimsel olarak Neolitik Dönem figürinlerinden değişik olmakla birlikte anaerkil erkin o dönemde de sürdüğünü göstermesi açısından son derece önemlidir (Özmen, 2016, s. 383). Bu devirde İkittepe, Demircihöyük, Çıkrık, Kaklık, Afyon, Nurda, Horoztepe, Alacahöyük gibi yerleşmelerden arkeolojik kazılar sonucu ele geçen figürinlerde Prehistorik betimlemelerden farklı olarak Ana Tanrıça heykelticikleri küçük göğüslü, ince bacaklı, zayıf bir görünümde ifade edilmişlerdir. Tunç Çağında ortaya çıkan Ana Tanrıça idolleri ise Anadolu Neolitik Ana Tanrıça heykelticik geleneğine ait üç boyutlu heykellerin, sembolize edilerek artık iki boyuta indirgenip soyutlandığının göstergeleridir (Aydingün, 2015, s.45). Ayrıca Ana Tanrıça idolleri bazı plastik ifadelerde kadının doğurgan ruhu ve içinde taşıdığı ikinci can nedeniyle sıkça birbirlerine yapışık, iki insan, çift başlı veya iç içe geçmiş iki insan formlarında da üretilmişlerdir (Ateş, 2012, s. 122). Tunç Çağının son büyük uygarlıklarından biri olan Hititlerde ise Arinna'nın Güneş Tanrıçası'nın Hitit tanrı topluluğunda bazen kocası Fırtına Tanrısı'nın önünde tasvir edilmesi Ana Tanrıça geleneğinin Anadolu'da değişen paradigmaya rağmen, açık bir dış vurumdur (Sevinç, 2008, s. 177).

Demir Çağında ise münferit bir örnek olmakla birlikte anaerkil düzenin varlığına işaret eden metinlerden birinde Herodotos tarihe şöyle not düşmüştür:

"173.-Görenekleri bir yanıyla Giritlileri, öbür yanıyla Kariyalıyı andırır. Ama bir adetleri vardır ki, başka hiçbir ulusta rastlanmaz, babalarının değil analarının adını alırlar; bir Lykialı öbürüne, kimlendensin diye sorsa, kendi adından sonra anasının adını ve onun soyadını söyler. Eğer bir kadın yurttaş, bir kölenin çatısı altında yaşıyorsa, yasalar çocukları özgür sayar; tam tersine isterse yurdun en önde giden kişisi bile olsa, bir erkek, yabancı bir kadınla ya da köle bir kadınla yaşıyorsa çocukları yurttaşlık haklarından yoksun kalır" (Herodotos, 2011, s. 94).

Her ne kadar anaerkiyle, Ana soylu farklı iki kavram ise de ve yukarıdaki satırlar Ana soyluluğa işaret ediyor olsa da Herodotos'un aktardığı gelenek, anaerkil düzenin Anadolu'da Demir Çağı toplumlarından biri olan Lykialılarda devam eden geleneğinin bir uzantısından başka bir şey değildir. Bachofen ise, Antik Yunan yazınında karşılaşılan anaerkil düzen izlerinin toplumsal yaşamda kaybolmasını sorgulamaktadır⁷.

Ana Tanrıça'nın Demir Çağındaki en önemli temsilcisi ise Kybele'dir. Phrygia devletine ve Phryg halkına koruma sağlayan Kybele devletin anası olmuştur. Önce Kıta Yunanistan'ına oradan da özel bir davetle Roma'ya gitmiştir (Ancak bu kült'ün Roma'ya taşınmasının askeri ve politik nedenleri de göz ardı edilemez). Artık Roma'da Tanrıların Büyük Anası "*Mater Magna Deum*" dur. Phrygia'daki gibi Roma Devletinin koruyucusudur. Antik Çağ yazarları Euripides, Catullus⁸ ve Vergilius'un eserlerine girmiştir Tanrıça Kybele (Rollar, 2004, s.52-53).

⁶ Bu heykel Buzul Çağı'ndan iyi bilinen bir görünümdür; boş yüzü, abartılı göğüsleri ve kalçası ve sağ elinin yukarı doğru eğimli bir boynuzu havaya kaldırması ile sıklıkla Venüs'ana tanrıçanın klasik bir örneği olarak lanse edilmiştir. Boynuzun üzerinde, kazanmış bir sıra on üç çizgi bulunmaktadır" (von Petzinger, 2022, s. 118).

⁷ "Hesiodos'un övgüler düzdüğü kadın kahramanlar nereye gitti? Dike'nin kendisinin de içten tartışmalara katılmaktan hoşlandığı kadın toplantılarına ne oldu? Öte yandan, yiğitliği ve tertemiz yaşamıyla ünlü Likyalı Bellorophon gibi yürekliliğini, dişil gücü gönüllü tanıyanarak pekiştiren, hiçbir yüzkarası taşımayan korkusuz erkek kahramanlar nereye gitti?" (Bachofen, 1997, s.112).

⁸ "Hızlı teknesini derin deniz üstünde sürüp Attis Frigya korusuna alalacele ayak bastı sabırsızca ve tanrıçanın ormanlarla kaplı gölgeli mekanına gitti, çılgın bir öfkeye kapılıp, ruhu sersem sepelek, sivri bir çakmaktaşıyla koparıp attı kasığındaki ağırlıkları. Hissedince kalan organlardan erkekliliğinin yitliğini, hatta toprağı lekeleyince taze kanı aldı kar beyaz ellerine çarçabuk hafif defini, senin defini, Cybele, ey Cybele Ana, gizli ayınlarını senin, vura vura sırtına incecik parmaklarıyla boğa derisi defin, terennüm etmeye başladı yoldaşları için salına salına: "Haydi gidin Galyalılar, Cybele'nin yüksek korularına, hep beraber, hep beraber gidin, Dindymus'un sahibesinin gezgin takımı, başka mekanlar arayan sürgüler gibi benim önderliğimde arkandan gelen yoldaşlar, göğüs gerdiniz yiyip yutan sulara, azgın denizlere, hadım ettiniz bedeninizi aşkın çekiciliğine duyduğunuz aşırı kinle, neşlendirin ilahenizin ruhunu sürekli koşuşturmalarınızla, yavaşlatır duraksamalar, alır aklınızı başınızdan; gidin hep beraber, izleyin Frigya'daki Cybele'nin evini, Frigya'daki korularını tanrıçanın, ziller çalar orada, defter yankılanır, Frigyalı fülütçü ağır ağır çalar kıvrak fülütüyle" (Catullus, 1997, s. 161).

1. Mülkiyet Kavramı ve Ataerki

Son Buzulların (Würm) erimesinden sonra Yakındoğu'daki insanlar ekonomide büyük bir değişikliğe gitmişlerdir. Tahıl ekmeyi, bazı hayvanları evcilleştirmeyi ve sürüler halinde barındırmayı bu dönemde öğrenmişlerdir. Besin üretim devrimi de denilen yeni ilk köylü-çiftçi toplumları böylece ortaya çıkmaya başlamıştır. Besin üretim döneminin ilk evresi aynı zamanda bitkileri kültüre alma ve hayvanları evcilleştirmenin başlangıç evresidir (Braidwood, 2008, s.133). Yerleşik hayatla birlikte, normlar ve kurallar köy yaşamı bağlamında insanların hayatına girmeye başlamıştır. Küçük göçebe avcı-toplayıcı topluluklar, besinlerini ve gereksinimlerini doğa ananın yani yaşamın olağan kurallarına uyum sağlayarak temin etmişlerdir. Anaerkinin bu doğayla uyumlu, dayanışma temelli, kolektif yaşam tarzını Pyotr Alekseyeviç Kropotkin, geliştirdiği “*karşılıklı yardımlaşma*”⁹ fikriyle kavramsallaştırmıştır (Heywood, 2013, s. 202). Tarımsal üretimle birlikte artık insanlar doğayla mücadele etmeye başlamışlardır. Böylece doğayla uyum içinde huzurla yaşam yerini doğa anayla mücadele ve savaşa bırakmıştır.

Avcı-toplayıcı dönemde Kuzey Avrupa ve Britanya ormanlarla kaplıdır ve bu ormanlar hayat doludur. Yaban öküzü, geyik, su samuru, sincap, bol miktarda yabancı kümes hayvanı da bu ormanlık arazilerde yaşamaktadır. Kıyılarda ise balıklar, foklar, yunuslar ve balinalar vardır. Avrupa'nın Mezolitik göçebe avcı-toplayıcı insanları da bu kaynaklardan faydalanmıştır. Ancak bu bölge besin üretimi aşamasına yavaş yavaş geçilmesine rağmen örneğin Büyük Britanya'daki ormanlar daha yüzyıllar geçmeden tarım toplulukları tarafından yok edilerek tarlalara dönüştürülmüştür (Roberts, 2022, s. 111, 113). Doğaya karşı yıkım getiren bu sonuçlar aynı zamanda yeni kurulmaya başlayan ataerkil düzenin de mülkiyet anlayışının temelini oluşturmuştur. Ormanlar yer yer yok edilerek tarım arazileri açılmıştır böylece üretim kapasitesi yükseltilmiş ve artı-değer¹⁰ oluşumunun yol açacağı toplumsal sınıflar da ortaya çıkmıştır. Kurulan bu yeni düzen ise devamlılığını ekolojik yıkıma borçludur. Artık tabiata ve onun koruyucusu rolündeki Ana Tanrıça'ya saygı duyulmamaktadır.

Neolitik dönemle birlikte geliştiği kabul edilen mülkiyet¹¹ kavramının belki de en önemli arkeolojik kalıtları damga mühürlerdir. Mühür bir nesne veya malın sahipliğini bildirir. Çatalhöyük, Boncuklu Höyük, Bademağacı, Höyücek, Tepecik-Çiftlik ve Köşk Höyük damga mühürler açısından buluntular veren önemli yerleşmelerdir. MÖ 10500 yıllarına tarihlenen Boncuklu Höyük 'ten gelen taş damga mühür ve bullalar bu grubun en eski örneklerindedir (Özkan, 2022, s. 10,12). 20. yüzyıl başının önemli antropologlarından olan Morgan, mülkiyet kavramının gelişiminin yerleşik hayatla başladığını, yabanıllık olarak ifade ettiği yerleşik hayat öncesi dönemde ise insanların basit günlük kişisel taşınabilir eşyalarının bir mülkiyet konusu oluşturmayacağını söylemektedir (Morgan, 1998, s.326). Klandan tek tek ailelerin meydana gelişi, kolektif birliği huzursuz eder. Ayrılan aile, malların bölünmesi ve varlık birikimi demektir. (Kropotkin, 2001, s.110). Yerleşik hayat ve besin üretimiyle birlikte gelişen aile kavramı, toprak ve mülkiyetin bazı ailelerin elinde daha çok birikmesini sağlamış, böylece daha fazla toprağı ele geçiren aileler, toprak ağalığı sisteminin temellerini atarak feodalitenin doğuşunu sağlamışlardır.

Avcı-toplayıcı dönemde insanlar üremedeki rollerini, özellikle de erkeğin nasıl bir payının olduğunu hiçbir şekilde bilmemektedir (Martin, 2023, s.14). Erkeğin kadının doğurganlığı üzerindeki rolü¹² bilinmediği¹³ ve bu dönemde Morgan'ın belirttiği gibi miras olarak bırakılabilecek bir mal da olmadığı için besin üretimi öncesi dönemde bir mülkiyet ve miras meselesi de yoktur. Artık kadının doğurganlığının tanrısalıktan değil erkeğin cinsel ilişkideki rolüyle ilgili olduğu anlaşılmaktadır. Neolitikte birlikte hız kazanan bütün evcilleştirme süreçleri de aslında cinselliğe ve üremeye yönelik ilgideki artışın bir sonucudur (Mumford, 2007, s.23). Erkek, doğan çocukların kendi soyundan geldiğini garanti altına almalıdır ki üretim yapılan tarlaların, artı-değer ve diğer sahip olunan taşınmaz malların, mirasçısının kendi oğlu olduğuna emin olabilsin. Feodal dönemle birlikte ise artık miras bırakılan; klanın, kent devletinin ve ülkenin tüm varlığı olacaktır.

Üretim ilişkilerinde meydana gelen temel değişimler anaerkinin yapısını değiştirmeye başlar. Anaerkil ailede kadın-erkek hemen hemen eşitken kadının üretimden çıkartılmasıyla kadın aile ve toplum içindeki eski konumunu kaybetmiştir. Evlilik, miras ve erkekle olan ilişkiler tamamen değişmiştir. Artık doğurganlığıyla öne çıkartılan kadın özel mülkiyette gelişen yeni durumla birlikte ana soylu özelliğini, erkeğe kaptırmıştır (Tekin, 2021, s.7). Neolitik dönemdeki üretim ilişkileri ve bunun sonucunda

⁹ “Kropotkin'in “karşılıklı yardım” teorisine açıkladığı konu, insanın iş birliği kapasitesine olan yüksek inanca dayanır. Kropotkin, Darwin'in evrim teorisini yeniden açıklayarak sosyal dayanışmaya biyolojik bir destek bulmaya çalışmıştır. Herbert Spencer gibi sosyal düşünürler, Darwinizmi rekabetçi ve saldırgan insan varlığı fikrini desteklemek için kullanırken, Kropotkin, türlerin kesinlikle başarılı olduğunu çünkü iş birliğiyle kolektif enerjilerini başarılı hâle getirdiklerini savunmuştur. Bu yüzden evrim süreci toplumsallığı güçlendirir ve rekabetin değil iş birliğinin tarafında yer alır. İnsan türü gibi başarılı türlerin, karşılıklı yardımlaşmaya güçlü bir istekleri vardır. Kropotkin'e göre, Antik Yunandaki site devletlerinde ve Ortaçağ Avrupası'nda gelişen karşılıklı yardımlaşma, rekabetçi kapitalizm tarafından alt üst edilmiştir” (Heywood, 2013, s. 202).

¹⁰ Artı-değer; üretilen malların değerinden, üreticilerin geçimleri ve üretim araçları için yapılmış olan masraflar çıktıktan sonra geri kalan kısım. Ayrıntılı bilgi için bkz: (Marx, 2020, s. 155, 158, 159, 163, 165, 166, 168, 189, 193, 196, 197, 199, 209, 210, 212-219, 222, 224, 225, 227, 229, 230, 235, 239, 260, 289, 294- 298, 300, 302, 305-312, 314-316, 322, 352, 357, 374, 383, 388-390, 392, 419, 450, 486-488, 493, 496- 499, 500-503, 507-509, 514, 533, 541, 545, 548, 550, 559-568, 570, 572, 575, 579, 584, 593, 604, 623, 686).

¹¹ “Mülkiyet (property) kavramı da benzer bir gelişme ve ilerleme çizgisi izlemiştir. Yabanıllık döneminde görülmeyen mülkiyet kavramı, insanın kendi varoluşunu sürdürmek için gerek duyduğu şeylerin tortusu ve birikimi olan mülkiyet sahibi olma tutkusunu, uygulamış kavimlerde, artık, insan düşüncesine etkisi bakımından, başat duruma gelmeye başlamıştır” (Morgan, 1994, s. 23).

¹² “Erkeğin üremeye katkısı anlak ve geçicidir. Gebe kalmak, zamanın keskin ucu, ardından erkeğin işe yaramaz bir halde geri çekildiği o fallık doruğuna ulaşan eylemlerimizden biridir. Kadın, ontolojik bir varlık olarak, hiçbir şeye ya da hiç kimseye ihtiyaç duymaz” (Paglia, 2004, s. 24).

¹³ “Biyolojik çoğalmada erkeğin kendi katkısının farkında olmadığı, Aristoteles'in “dölde erkeğin biçim, dişinin ise sadece madde katkısı” olduğu savı aşamasına gelinmediğinden, her şey kadının bu vasfının (doğurganlık) yol açtığı söylendi” (Ünal, 2014, s. 49-50).

mülkiyet kavramının oluşması ataerkil yapının kurulmasının temel gerekçelerini oluşturmaktadır. Nihayetinde doğurganlığı ile soyun devamlılığını tek başına garanti altına alan mucizevi ve tanrısal kadın gitmiş, doğacak çocuğun erkeğin soyundan geleceğinin garantilenmesi niyetiyle eve kapatılan ve topluluktaki itibarı elinden alınmış kadın gelmiştir. Kadın bu dönemden itibaren nesneleştirilmiş ve adeta mülkiyet konusu içine dahil edilebilecek bir eşyaya dönüştürülmüştür. Buradan hareketle aile kavramı da tamamen mülkiyet rejimi tarafından belirlenmektedir (Engels, 1987, s.12). Mülkiyet fikrinin olmadığı göçebe, avcı-toplayıcı dönemde doğayla barışık ve eşitlikçi¹⁴ bir anlayışla yaşayan insan toplulukları mülkiyet fikri ve ataerkil düzenle birlikte ellerindeki yeryüzü cennetini kaybetmişler ve günümüze kadar devam eden acımasız toprak savaşlarının kanlı girdabına girmişlerdir. Ataerkil düzenin yaşandığı Eski Mezopotamya'da ise bir erkek için evlenmek fiili Akadça “karısının mülkiyetine sahip olmak” anlamına gelen bir kelimeyle karşılanmaktadır (Arslan, 2018, s.81). Pierre-Joseph Proudhon, 1840 da kaleme aldığı “Mülkiyet Nedir” isimli yapıtında ataerkil düzenin temelinde yer alan mülkiyet kavramının, bu çok tartışmalı hali için: “Mülkiyet hırsızlıktır” diyerek konuyu başka bir boyuta taşımıştır (Proudhon, 2010, s. 15). Kadınlar ise binlerce yıl yok sayılan haklarını ve toplumdaki konularını onurlu bir düzeye getirebilmek için özellikle, sanayi devrimi sonrası büyük bir hak arama mücadelesi vermek zorunda kalmışlardır.

2. Ataerkil Düzen ve Yazılı Hukuk

Ataerkil düzen, Kalkolitik Dönemin sonlarından itibaren kavramsallaşmaya başlamış; Tunç Çağlarından itibaren de kurumsal bir yapıya kavuşmuştur. Sarayların inşa edilmeye başladığı, toplumsal hiyerarşinin olduğu bu dönemde artık toprak mülkiyeti, şefin kontrolindedir. Artı-değer birikiminin korunabilmesi için şehirlerin etrafı yüksek surlarla çevrilmiş, şehrin savunması ve başka topluluklara ait toprakları işgal edebilmek için ordu yapılanmasına gidilmiştir. Şehirlerde kurumsallaşan bu yeni Ataerkil düzenin korunabilmesi için birtakım kuralların ve kanunların hazırlanması gerekmiştir. Yeni düzen gücünü otoriteden ve silahlardan almaktadır. Yasalara uymayanlar şiddetli bir şekilde gücünü artık erkek tanrılardan alan hükümdarlar tarafından cezalandırılmaktadır. Mezopotamya'da yaklaşık MÖ 3200'lerde Kalkolitik dönemin sonlarına doğru gelişen kavram yazı¹⁵, çeşitli aşamalardan geçerek çivi yazısı sistemi halini almış ve şehir devletlerinin adeta siyasi bir aygıtı gibi propaganda için kullanılmaya başlanmıştır. Yasalarda bu bağlamda ataerkil sistemin iradesinin devamlılığını sağlamak için konulmuştur. Mezopotamya hukuk sisteminin inşasından binlerce yıl sonra bile yasaların bu niteliği değişmemiştir. Pierre-Joseph Proudhon, yasaların bu değişmez niteliğini şöyle ifade etmektedir:

“Egemenliğin tanımı da yasanın tanımından doğuyordu. Yasa diyorlardı, egemenin iradesinin dışavurumudur. Öyleyse monarşi yönetiminde yasa, kralın iradesinin bir dışavurumudur; cumhuriyette, halkın iradesinin. İradelerin sayısındaki farklılıktan başka, her iki sistem birbirinin tamamen aynıdır. İkisi de aynı hatayı paylaşır, ikisi için de yasa bir iradenin dışavurumudur. Hâlbuki yasa bir vakıanın dışavurumu olmalıdır” (Proudhon, 2010, s.36).

Mezopotamya'nın güneyinde dördüncü bin yıldan itibaren çeşitli kültürel süreçlerin sonucunda kent devletleri ve yazı gibi karmaşık hiyerarşi ve uzman iş gücü gerektiren sosyo-kültürel ve toplumsal yapılar ortaya çıkmıştır (van de Mieroop, 2018, s.19). Sümerce konuşan toplulukların Basra Körfezine doğru uzanan bir alanda Dicle ve Fırat nehirlerinin havzalarında kurdukları kent devletleri uygarlığın ilk unsurlarını meydana getirmiştir. Daha sonra Sami dili konuşan halkların bölgeyi istilası sonucu Akkad, Babil ve Asur devletleri Mezopotamya Uygarlığına büyük katkı sağlamışlardır. Mezopotamya halkları Sümerlerin bulunduğu çivi yazısı sistemini kendi dillerine uyarlayarak pek çok çivi yazısı usulünün gelişmesini sağlamışlardır. Bu devletlerin tablet arşivlerinde yapılan arkeolojik kazılarda çıkartılan binlerce tablette siyasi tarihten ticarete, edebiyattan hukuka, özel hayattan mitolojiye kadar pek çok farklı başlık altında toplanan çivi yazılı tablet açığa çıkartılmıştır. Bu nedenle yazıya geçirilmiş ilk kanun kodeksi de Mezopotamya'da bulunmuştur. İlk yasa, Sümer Kralı Urugakina tarafından MÖ yaklaşık 2375'lerde kayda geçirilmiştir. Urugakina Yasaları, ilk defa mülkiyet hakkını vatandaşlarına veren yazılı belgeler olma özelliğine de sahiptir (Aydın, 2017, s.17). Eski Mezopotamya kanunları Sümerce ve Sami dillerinde yazılanlar olarak kabaca ikiye ayırarak tasnif edilmektedir. Sümerce yazılı kanunlar; Urukagina Kanunu (MÖ 2375), Urnammu Kanunu (MÖ 2100-2050), Lipit-İştur Kanunu (MÖ 1934-1924), Ana İttuşu Kanunları (MÖ 2060-1960). Akkadca yazılı kanunlar ise; Eşnunna Kanunu MÖ 1930, Hammurabi Kanunu (MÖ 1760), Asur kanunları (Orta Asur MÖ 1450-1250), Eski Babil Kralı Ammi-şaduqa Fermanı (MÖ 1646-1626), Yeni Babil Kanunları (MÖ 625-539)¹⁶ (Kımal, 1983, s.134). Anadolu'da ilk yazılı hukukî metin grubunu Hitit kanunları oluşturmaktadır. Mezopotamya hukuk geleneğinden oldukça farklı bir anlayışa sahip olan Hitit kanunları Anadolu kültürlerinde egemen olan anaerkil aile modelinin aksine ataerkindir (Aydın, 2016, s.20).

¹⁴ “Eşitlikçi dünyadan, sınıflı topluma geçiş, senkronize olarak toplumsal cinsiyet rejiminde de büyük bir devrim yaratmıştır. Bu aşamadan sonra kadınlar, kendi benlikleri üzerindeki sahiplik haklarını bile eril iktidara devretmişlerdir. Yani kadını yok sayan toplumsal cinsiyet algısının, üretim öncesi ilkel dönemden bizlere miras olarak kaldığını kabul edemeyiz. Ataerkilliğin ve kadın bedeni üzerindeki cinsel baskının asıl nedeni, aynı zamanda sosyal sınıfların birbirinden keskin çizgilerle ayrılmasına da sebep olan, mülkiyet bencili iktidar yapısıdır” (Caner, 2017, s.48.).

¹⁵ Yazıya dair ilk kanıtlar Mezopotamya'da Uruk kentinde bulunmuştur. En eski tabletler ise Eanna kutsal alanının Uruk IVa ve III arkeolojik katmanlarında ortaya çıkmıştır (van de Mieroop, 2018, s.27).

¹⁶ Üst ve Alt kısmı kırık olarak bulunan Eski Babil Kanunlarında evlilik ve veraset hukukuna dair kanun satırları bulunmaktadır (Bilgiç, 1963, s.115).

Hukuk'tan bahsedildiği zaman aslında yukarıda da değinildiği gibi kökenleri, dilleri ve kültürleri ayrı Sümer ve Sami toplumlarının suç ve ceza kavramları karşısında oldukça farklı konumlanışları da anlaşılmaktadır. Her ne kadar genel anlamda Tunç Çağı uygarlıklarının kadına karşı bakışları benzer ataerkil düzen çerçevesinde şekillenmiş olsa bile. Aşağıda Sümer ve Sami kanun kodekslerinden seçilen maddeler üzerinden ataerkil düzenin kadını toplum içinde nasıl konumlandığını ve onu kontrol edebilmek için ne kadar acımasız cezalar konulduğu görülmektedir. Kadını toplumda konumlandırmak söz konusu olduğunda ise bu iki toplumun birbirlerine oldukça yaklaştığı da tespit edilebilmektedir. Mezopotamya toplumlarında, kadınlar toplumsal alanda sadece anne, eş, kardeş veya kız evlat gibi toplumsal rollerde, çok sınırlı ve sıkı bir ataerkil yapı içinde var olabilmektedirler (Erten, 2018, s. 47).

Ur-Nammu Kanunlarında Kadın:

§ 1.196-239. “Eğer, bir adam bakire kölesini (bikrini) bir adam düşmanca bozarsa, o adam 5 shekel gümüş tartacaktır (ödeyecektir)” (Tosun-Yalvaç, 1989, s.40).

§ 6.240-244. “Eğer bir adam eşini (kız olarak aldığı) boşarsa, 1 mana gümüş tartacaktır” (Tosun-Yalvaç, 1989, s.40).

§ 7.225-249. “Eğer dul olarak aldığı kadını boşarsa 1/2 mana gümüş ödeyecektir” (Tosun-Yalvaç, 1989, s.40).

§ 8.250-255. “Eğer bir sözleşme tableti yoksa (dulla) beraber (kucakında) yatan adam para ödemeyecektir” (Tosun-Yalvaç, 1989, s.41).

§ 11.281-290. “Eğer bir adam eşini zina ile (kucakta yatmakla) bir (başka) adam itham ederse nehre gidip temiz çıkarsa Onu itham eden adam 1/3 mana gümüş tartacaktır” (Tosun-Yalvaç, 1989, s.41).

§ 12.291-301. “Eğer damat adayı (gelini takip eden) kayınpederinin evine girerse kayınpeder [onun eşini] sonradan başka bir adama verirse getirdiği hediyelerin iki katını (kayınpeder) tartacaktır (ödeyecektir)” (Tosun-Yalvaç, 1989, s.41).

Sümer hukuku'na ait bir kayıt olan Ur-Nammu Kanunları yukarıda örnek olarak verilen maddeler üzerinden değerlendirildiğinde ana güdünün kadını mülk sayma anlayışı olduğu fark edilmektedir. Kadın mülkün bir parçası olarak görülmekte ve tıpkı mala zarar verme suçlarında karşılaşılan maddi tazmin cezalarıyla kabahatin giderilmesi yoluna gidilmiştir. Artık bu kanunların yazıldığı dönemde toplumda kadının anaerkil dönemdeki erkekle eşit konumunun çöktürülmesi elinden alınmış ve nesneleştirildiği anlaşılmaktadır.

Ana-İtüşü Kanunlarında Kadının konumlandırılışı:

Kol. IV. 1-8. “Eğer bir kadın kocasından nefret edip, sen benim kocam değilsin derse, onu (kadını) nehre atacaktırlar. Eğer koca karısına sen benim karım değilsin derse gümüştün 1/2 mana tartacaktır” (Tosun-Yalvaç, 1989, s.48).

Sami hukukunun önemli kanun metinlerinden olan Ana-İtüşü Kanunları'na gelindiğinde, kadın çok net bir biçimde ikinci sınıf olarak değerlendirilmektedir. Modern hukukun temel ilkelerinden olan eşit suça eşit ceza ilkesi bu maddede açıkça yoktur. Aynı suçu kadın işlediğinde cezası muhtemel bir ölümlerle sonuçlanacak nehre alma olurken erkek kanun maddesinde tanımlanan eylemi işlediğinde cezası yarım MANA gümüş ödemekten ibaret olmaktadır. İdeolojik düstur burada aslında erkeğin hiçbir surette kadınıla eşit olamayacağını da zihinlere işlemektedir.

Lipit-İştâr Kanunlarında Kadın:

§ 21. XIV 42-44. “(Kadına) hediye edilen baba evinin hediyesini varis olduğu için (koca) alacaktır” (Tosun-Yalvaç, 1989, s.66).

§ 25. XVI 36-49. “Eğer bir adam bir kadın alırsa (evlenirse) (kadın) ona çocuk doğurursa çocukları hayatta ise ayrıca bir cariye efendisine çocuk doğurursa baba cariye ve çocuklarına özgürlüklerini verirse cariyenin çocukları efendisinin çocukları ile evi bölüşmeyeceklerdir” (Tosun-Yalvaç, 1989, s.66).

§ 26. XVI 50-54- Kol. XVII 1-26. “Eğer ilk karısı ölürse karısından sonra cariyesini karılığa alırsa ilk karısının çocukları onun varisleridir. Cariyenin efendisine doğurduğu çocuklar çocuk gibidirler, evde yetişeceklerdir. Eğer bir adamın karısı çocuk doğurmasa bir sokak kadını (fahişe) ona çocuk doğurursa bu sokak kadını için arpa tayını, yağ tayını ve onun elbise tayını ona temin edecektir. Sokak kadının ona doğurduğu çocuklar onun varisleridirler. Fakat karısı yaşadıkça sokak kadını ilk karısıyla birlikte evde oturmayacaktır” (Tosun-Yalvaç, 1989, s.67).

§ 30.50-59. “Eğer karısı olan genç bir erkek, bir sokak kadını alırsa sokak kadınına dönmemesini hakimler emrederlerse ondan sonra ilk karısını boşarsa, para.boşanma verecektir” (Tosun-Yalvaç, 1989, s.68)

Yukarıda sıralanan kanun maddelerinden 42-44'te kadının kendisine babası tarafından hediye edilen mülke bile aslında sahip olamayacağını ifade etmektedir. Ataerkil düzen kadının elinden hediye edilen mülkü bile kanun maddesi düzenleyerek almaktadır. Hukuk eliyle düzenlenen bu madde gaspı meşrulaştırmaktadır. İkinci maddede ise artık yasal evlilik dışında cariye olarak tanımlanan eşlere sahip olan erkeğin bu kadınlardan doğan çocukları yasal bir ayrıcalık tanınması halinde mirastan faydalanabilmeleri üzerinedir. Burada sanki cariye kadına birtakım hukuki teminatlar verilmektedir. 50-59. maddelerde ise artık yeni düzen tarafından fahişe¹⁷ olarak yaftalanan kadının, ataerkilin çizdiği sözde hukukî çerçeve içine nasıl alındığını görmekteyiz.

¹⁷ Jess Wels'e göre fahişelik patriyarkal (Ataerkil) düzenin topluma dayattığı bir kurumdur (Wells, 1997, s.8-9). Anadolu'da ilk defa Asur Ticaret Kolonileri Döneminde “cariye” kavramıyla metinlerde karşılaşmaktayız. Asurlu tüccarların Anadolu'da evlendikleri eşleri, yaptıkları evlilik sözleşmelerinde “başka bir eş alamaz” şartı koymuşlardır. Ancak ana yurdu

Eşnunna Kanunlarında Kadın:

§ 27. “Eğer bir adam, bir adamın kızını anasına babasına sormaksızın ve anasına babasına sözleşme özeti ve sözleşme yapmaksızın alırsa (kız) adamın evinde bir yıl otursa dahi onun karısı değildir” (Tosun-Yalvaç, 1989, s.82).

§ 28. “Eğer mukavele özeti(ni)ve mukavele(yi) babasına ve anasına yaptıysa ve onu aldıysa zevcedir. (Başka) bir adamın koynunda yakalanırsa ölecektir yaşamayacaktır” (Tosun-Yalvaç, 1989, s.82).

Eşnunna Kanunları’ndan alıntılanan bu iki maddede ataerkil sistemin hak veriyormuş gibi yaparak, kadını nasıl ticari mukavelesi yapılan bir nesne hâline getirdiğini ve alınıp satılan bir eşyaymışçasına anne babayı da malını satan tüccar gibi konumlandığını gözler önüne sermektedir. Dil olarak bakıldığında da evlilik anlaşması için “alma” fiilinin kullanılması zihnen de konunun erkekler tarafından nasıl içselleştirildiğini göstermesi açısından önemlidir. Hammurabi Kanunlarında Kadın:

§ 128. “Eğer bir adam, bir kadını alır (fakat) sözleşme yapmazsa o kadın zevce değildir (sözleşme yapmadığı için karısı sayılmaz)” (Tosun-Yalvaç, 1989, s.197).

§ 129. “Eğer bir adamın karısı bir başka erkekle yatarken yakalanırsa onları bağlayıp suya atacaklar. Eğer kadının sahibi (kocas) karısını yaşattırsa (hayatta bırakırsa) kral da kölesini yaşatacaktır” (Tosun-Yalvaç, 1989, s.198).

§ 130. “Eğer bir adam, bir başka adamın erkek tanımayan ve babasının evinde oturan karısını zor kullanıp, koynunda yatırır ve onu yakalarlarsa, o adam öldürülecektir; kadın serbesttir” (Tosun-Yalvaç, 1989, s.198).

§ 143. “Eğer (kadın kendini ve evini) gözetmezse ve sokağa düşürürse evini dağıttıyor, kocasını küçük düşürüyorsa o kadın suya atılacaktır” (Tosun-Yalvaç, 1989, s.199).

Hammurabi döneminde kayda geçirilen yasalarda ise kadınlarla ilgili temel kaygının, yasal olarak evlilik yapan erkeğin çocuklarının kendinden olup olmadığı endişesi üzerinden kadının başka erkeklerle cinsel birliktelik yaşamamasına engel olma çabası olarak okumaktayız. 143. Madde de açıkça evli kadınların sosyal hayatın içinde olmaları, sokaklarda gezip dolaşmalarına biçilen ceza suya atılarak muhtemel bir ölüm vermektir. Sami hukukunda kadına yönelik şiddetin dozunun giderek arttığını izlemekteyiz bu metinde. Hammurabi Kanunlarından sonra gelen Orta Asur Kanunlarından itibaren kadına yönelik hukuki baskı yerini, kanun maddelerinde detaylı olarak nasıl uygulanacağı açıklanan işkence cezasına bırakmaktadır.

Orta Asur Kanunlarında Kadın:

Kol. I. § 2. “Eğer bir kadın, ister bir bey eşi, ister bir bey kızı olsun küfür söylerse (ederse) veya düşük çeneli ise o kadın cezasını çekecek, kocasına, oğullarına, kızlarına dokunulmayacaktır” (Tosun-Yalvaç, 1989, s.246).

§ 7. “Eğer bir kadın bir adama el kaldırır ve onu suçlarsa 30 MANA kalay ödeyecektir, 20 sopa vurulacaktır” (Tosun-Yalvaç, 1989, s.247).

§ 8. “Eğer bir kadın kavgada bir adamın bir yumurtalığını ezerse, kadının bir parmağını keseceklerdir. Eğer hekim (onu) sardı (halde)ikinci yumurtalık(da) bundan zarar görürse (ve) yara izi kalırsa veya kavgada ikinci yumurtalık(da) ezilirse (xxxx) her ikisini de oacaklar/ezeceklerdir” (Tosun-Yalvaç, 1989, s.247).

§ 13. “Eğer bir adamın karısı evinden çıkıp, bir adamın üzerine, onun oturduğu yere giderse, (adam) bir (başka) adamın karısı olduğunu bildiği (halde) onunla yatarsa adamı ve kadını öldüreceklerdir” (Tosun-Yalvaç, 1989, s.247).

Kol. II. § 16. “Eğer bir adam bir adamın karısının sözüne uyararak (onunla) yatarsa, adamın hatası (suçu) yoktur. Kadının kocası, karısına istediği gibi ceza yükleyecektir. Eğer zor kullanarak yatarsa suçlanır ve ispat edilirse suçu adamın karısınınki gibi olacaktır” (Tosun-Yalvaç, 1989, s.248).

Kol. IV. § 40. “İster evli kadınlar, ister dul kadınlar veya Asur’lu kadınlar sokağa çıkarlarken başlarını açmamış olacaklardır. Adamın (bey) kızlarıya bir şal, ya bir giysi veya bir gulinu (giysi) ile örtülü olmalıdırlar. Başları açık olmayacaktır.(belki evin içinde ?) örtünmeyecekler, yalnız olarak sokağa gittiklerinde örtüneceklerdir. Sahibi ile sokağa giden esirtu’lar (cariye ?) örtülüdürler. Kocaya varan qadištu’lar sokakta örtünmelidir. Kocaya varmamış olanların sokakta başları açıktır, örtünmemelidir. Fahişe örtülü değildir, başı açıktır. Örtülü bir fahişeyi gören olursa, onu tutuklayacak, şahitler çıkaracak, saray mahkemesine onu götürecektir, ziynetlerini almayacaklardır. Onu yakalayan elbisesini alacaktır. Ona elli sopa vuracaklar, başına zifti dökcekler. Eğer bir adam örtülü bir fahişeyi görür onu serbest bırakır (yakalamaz) ve saray mahkemesine götürmezse o adama elli sopa atılacaktır. Onu ihbar eden elbisesini alacak, kulaklarını delecek, iplik geçirecekler, arkasına bağlayacaklar. Bir ay süreyle kralın haberciliğini yapacaktır. Kadın esirler örtünmeyecekler, örtülü esireyi gören, yakalayan ve onu saray mahkemesine götürecektir. Kulaklarını kesecekler. Onu yakalayan elbisesini alacaktır. Eğer adam, örtülü bir esire görür ve onu serbest bırakır (da) o yakalanmaz ve saray mahkemesine götürülmezse, onu (adamı) suçlayıp, ispat ettikten sonra, ona elli sopa atacaklar, kulaklarını kesecekler, iplik geçirecekler, ensesine bağlayacaklar. O adam bir ay süreyle kralın haberciliğini yapacaktır” (Tosun-Yalvaç, 1989, s.252).

Ataerkil sistemin, Mezopotamya’daki olgunluk dönemini, Orta Asur Kanunları oluşturmaktadır. Bu dönemde toplumda artık

Asur’a geldiğinde “qadištum” veya “cariye” almasına müsaade edilir (Darga, 2011, s.89). Hititlerde aile hukukuyla ilgili yarı yasal, yarı fal metni bir kaynaktan, bir kimsenin bir fahişeye (SAL.KI.SIKIL) evlenmesi durumunda meydana gelebilecek sorunlardan bahsedilmektedir (Ünal, 2014, s. 265). Fahişe kelimesinin Sümercesinin Hititli katip tarafından tercih edilmesi kavramın Sümerli kökenine işaret etmektedir.

kadının günlük hayatındaki sıradan edimleri bile bir suç olarak tanımlanarak hukuk normu olarak yazıya geçirilmiştir. Artık kadına reva görülen hukuki cezalar kaba dayaktan beden uzuvlarının kesilmesine kadar işkenceye varan geniş bir yelpazede yer almaktadır. Bu kanun maddelerinde kadının çok konuşması kodekste tanımlanan haliyle “*düşük çeneli*” olması bile büyük bir suçtur. Kadının muhtemel bir erkek şiddetine karşı nefsi müdafaa olarak elini kendini korumak amacıyla bile olsa kaldırması maddi cezanın yanı sıra yirmi sopa vurulmayı gerektirecek bir suçtur.

8. Maddede takip ettiğimiz kadınla erkeğin muhtemel bir fiili kavga halinde erkeğin üreme organının zarar görünmesinin yazılı hukuka geçirilmesi erkeğin bilinçaltı kastrasyon korkusunun açıkça dile getirilmesidir. (Erkeğin bilinç altı kastrasyon korkusu o kadar büyüktür ki pek çok mitolojik metinde bu konu örtük olarak sürekli işlenmiştir).

13. Maddede ise bir erkeğin, evli bir kadınla bile isteye cinsel ilişkiye girmesi konusu ele alınmıştır. Bu fiili işleyen taraflara ölüm cezası verilmesi, erkeğin kendi soyunu garanti altına alma çabasının bir ifadesi olarak anlaşılmaktadır. Ataerkil düzenin de aslında ortaya çıkışındaki temel mesele olan soyun garanti edilerek, mirasın kendinden gelecek olan nesle güvenle bırakılması olduğunu biliyoruz. 16. Madde ise gerçekten erkeğin kurduğu bu sistemin kendi lehine nasıl çalıştığının en açık ifadelerinden birine rastlıyoruz. Suç filini işleyen bir erkek bile olsa, evli bir kadınla girdiği cinsel ilişkinin “evli kadının sözüne uyararak” denilerek baştan çıkarılma imasıyla sorumluluğu ve suçu tamamen kadının üzerine atıldığını anlıyoruz. Ayrıca erkek işlediği bu suç filini eğer bu maddeye uydurabilirse “adamin suçu, cezası” yoktur hükmü verilerek aklanabildiğini görmekteyiz.

40. Maddede ise ataerki'nin kadın bedeninin sosyal hayat içinde nasıl görünmesi gerektiğine karar verecek güce eriştiğini okuyoruz. Artık kadınlardan, saçından bedenine kadar erkeğin koyduğu normlara göre biçimlenmesi istenmektedir. Ve medeni durumlarına göre giyinmeleri beklenmektedir. Dul bir kadınla, evlenmemiş bir kadının veya bir fahişenin aynı kıyafetleri giymeleri bu kanun maddesiyle ataerki tarafından yasaklanmıştır. Bu maddede daha da dikkat çekici olan nokta bu normun uygulanış şeklidir. Erkeğe kanun maddesinin toplumda yerleşip yaygınlaşması için fiili bir görev de yüklenmiştir: yasaya uygun giyinmeyen kadını yakalayıp saray mahkemesine götürmek. Eğer bir erkek giyim yasasına muhalefet eden bir kadını gördüğü halde yakalayıp saray mahkemesine götürmez ya da yakaladığı halde serbest bırakırsa bu kişiye elli sopa vurulması yanında kulaklarının kesilip ipe ensesine bağlanarak, bir ay süreyle kralın haberciliğini yapması gibi bir ceza verilmektedir. Böylece kadını koruyan erkeğin başına ne geldiğinin ibretialem için herkesin görmesi sağlanacaktır. Ataerki için artık kadın özne değildir, istediği gibi tasarrufta bulunabileceği bir nesnedir. Feminist-vejetaryen eleştirel kuram da kadının erkekler tarafından, tıpkı hayvanlar gibi özne değil, nesne olarak konumlandırılmasıyla birlikte ataerkil dünya anlayışın temellerinin atıldığını savunmaktadır (Adams, 2010, s.312). Patriyarkal ideoloji varlığını sürdürmek ve otoritesini güçlendirmek için cinsiyetler arasında düşmanlık duygusu yaratmak zorundadır (Işık, 2022, s.6.). Bu düşmanlık duygusunu canlı tutmanın en kolay yolu ise baskı ve şiddetin otorite tarafından uygulanan kanunlar eliyle sistematik hale getirilmesidir.

Eskiçağ Sami kökenli kavimlerce hazırlanan çivi yazılı hukukun kadına olan bakışını incelediğimizde kadınların toplum içinde önce babalarının, evlendikten sonra da kocalarının ve kayınbabalarının gözetimi altında olduklarını görüyoruz. Kadının kocası eğer savaşta esir düşmüşse kadın en az iki yıl beklemekle yükümlüdür ve tekrar evlense bile eski kocası geri gelirse ona geri dönmeye mahkûmdur. Kadınlar böylece, yıllarını kocalarını savaşta veya bir takım iş seyahatlerinden dönmelerini bekleyerek geçirmektedirler. Kürtaj en büyük suçlardan biridir. Hırsızlık yaparken yakalanan bir kadın, kocası tarafından cezalandırılabilir: kulakları veya burnu şikayetçi tarafından kesilebilirdi. Karısını başka bir erkekle basan bir koca, ikisini de öldürebilir, karısının burnunu kesebilir, adamı hadım edebilir veya yüzüne darp edebilmektedir. Ataerki tarafından kayda alınan Mezopotamya hukukunda çok gördüğümüz çifte standartta olduğu gibi kadına getirilen bu cinsel ilişki yasaklarına rağmen, erkek iki yasal eşe ve cariye de sahip olabilmektedir (Işık, 2022, s.6).

Hitit Kanunlarında Kadın:

Orta Anadolu şehir devletlerini tek bir krallık altında birleştiren ilk Hititli yerel hükümdar olan Anitta'dan itibaren (yaklaşık MÖ 1720) Hint-Avrupa kökenli Hititlerin önce Anadolu'nun ilk merkezi krallığını sonra da büyük bir imparatorluk kurduklarını bıraktıkları Hititçe çivi yazılı belgelerden takip etmekteyiz. Kral I. Hattuşili döneminde Hattuşa'da kurulan krallık (MÖ 1650) siyasi erki Anadolu'nun dışına taşan etkili bir imparatorluğa dönüşmüş ve yıkıldıkları tarih olan MÖ 1200 yılına kadar yüzlerce yıl bölgeye egemen olmuşlardır (van den Hout, 2019, s. 11-15).

Hititler gelişmiş bir siyasi ve askeri organizasyona sahiptir. Anadolu egemenliklerinin yüzyıllar boyunca sarsılmaması geliştirdikleri bu sistemin bir sonucudur. Eski Babil'den aldıkları çivi yazısı sistemini dillerine uyarlamışlar ve toplum düzenini koruyabilmek için oluşturdukları bu yasaları kayda geçirmişlerdir. Hitit kanunlarını oluşturan tabletler, iki seriden meydana gelmiştir. İki dizi olarak toplanmış ve Hitit kanun kodeksi sayesinde Hititlerin hukuku hakkında kayda değer verilere ulaşılmıştır (Şahin, 2017, s.136). Halktan kadınlara ait bilgilerin büyük bir kısmı bu kanun maddelerinden derlenmektedir. Hititlerden önce Anadolu'yu kültürel olarak önemli ölçüde etkileyen Asur Ticaret Kolonileri Çağında kadınların sosyal hayattaki durumunun ideal olmasa da göreceli olarak iyi olduğu bilinmektedir. Koloni Dönemi tabletlerine göre kadınlarla ilgili mektup, anlaşma, evlenme ve boşanma, vasiyetname, ödünç verme ve satış belgeleri hem yerli hem de Asurlu kadınların ekonomik işler ve ülkeler arası ticaretteki yerini belirleyecek bilgiler mevcuttur (Ünal, 2014, s.91).

Hitit metinlerinde ise halktan kadınların sosyal yaşamıyla ilgili detaylı bilgi pek mevcut değildir. Ancak iş yaşamında yer alan kadınların çalıştığı meslek gruplarından birkaçının isimlerini bilmekteyiz. Hitit toplumunda kadınların metinlerde kayıtlı olan meslekleri: hasatta tarım işçiliği, tahıl öğütmeçiliği, dokumacılık, terzilik, yün eğirmeciliği, kült törenleri görevlisi, şarkıcı, büyücü gibi özel uzmanlık isteyen alanlardır. Ayrıca metinlerde Sümerce olarak geçen hayat kadını ve hayat kadınlarının başı gibi mesleki terimler muhtevası tam olarak bilinemese de Hitit toplumundaki varlıkları bilinmektedir (Darga, 2011, s.186-208). Hitit hukukunun kadına yaklaşımıyla ilgili olarak çıkarabileceğimiz nihai sonuç ise, bir suç meydana geldiğinde bu kişinin cinsiyetinin verilecek cezayı değiştirmemesidir (Şahin, 2017, s. 141).

§ 17.40-41. *Eğer özgür bir kadının karnı(nın) meyvesini bir kimse attırursa [Eğer] <bu> onuncu ayda olursa, on şekel gümüş versin, eğer <o> beşinci ayda olursa, beş şekel [gümüş] versin ve <böylece suçu> evinden uzaklaştırır* (İmparati, 1992, s. 45).

§ 190.30-31. *Eğer bir adam üvey annesiyle günah işlerse cezaya değer bir eylem değil<dir>, ama eğer babası hayatta <ise>, lanet edilecek bir eylem<dir>* (İmparati, 1992, s. 175).

§ 191.32-35. *Eğer öz[gür] bir adam özgür<kadınlarına> ve onların annelerine cinsel olarak sahip olursa, bu bir ülkede ve onlar başka bir ülkede, cezaya değer bir eylem değil<dir> Eğer her ikisinin yerinde <bu olursa>, ve <o> bunu biliyorsa, lânet edilecek bir eylem <dir>* (İmparati, 1992, s. 175).

§ 193.40. *Eğer bir adam <karısı olarak> bir kadına sahipse ve adam ölürse, karısını 41. onun <kocanın> erkek kardeşi alır, sonra onun babası <onu> alır. 42. Şayet sonra onun babası da ölürse ve <karısı olarak> sahip olduğu kadını 43. onun erkek kardeşinin oğlu alsın, cezaya değer bir eylem değil<dir>* (İmparati, 1992, s.177).

§ 194.44. *Eğer özgür bir adam.kadın kölelerine ve onların annelerine 45. cinsel olarak sahip olursa, cezaya dair bir eylem değil<dir>. Eğer özgür bir <kadın>la 46. bazı erkek kardeşler yatarlarsa, cezaya değer bir eylem değil<dir> 47. Eğer bir kadın köleyle ya da bir fahişeye bir baba 48. ve onun oğlu yatarlarsa, cezaya değer bir eylem değil<dir>* (İmparati, 1992, s.179).

§ 197.6. *Eğer bir adam bir kadını dağda alırsa, suç adamın <dır> ve o ölsün. 7.Ama eğer <onu> evde alırsa, suç kadının(dır) <ve> kadın 8. ölsün. Eğer adam <koca> <onları> bulursa 9. ve onları öldürürse onun eylemi cezaya değer değil<dir>* (İmparati, 1992, s.181).

Hitit hukuku, çevre ve kültür etkileşimine bağlı olarak pek çok benzerlikler taşıdığı Mezopotamya'nın Sami hukukundan oldukça farklıdır. Sami hukukunda görülen “göze göz, dişe diş” anlayışı Hitit hukukunda görülmez onun yerine suçluya zarar verecek ölçümüne göre alma yerine mağdur tarafın zararının tazminine gidilmiştir (İmparati, 1992, s.3). Ancak kadına bakış konusunda ataerki, toplumlar ve kültürler üstü bir anlaşma içindedir. Anadolu'nun yerli anaerki halklarından oldukça farklı ataerki ve militarist bir toplum olan Hititlerin hazırladığı kanunlarda bu ataerki bakış açısının bütün unsurlarını içermektedir.

17. Maddenin 41. fıkrasında bir kadının şiddete uğrayarak bebeğini düşürmesi haliyle tanımlanan bu suç, kadına karşı şiddetin cezalandırılması açısından son derece önemlidir. Ancak kanun maddesindeki temel kaygı, kadının şiddete uğramasının cezalandırılması mı, yoksa erkeğin soyunun devamı olarak görülen ve güvence altına alınmaya çalışılan anne karnındaki bebeğin yaşamı mıdır?

190. maddenin 30 ve 31. fıkralarında bir erkeğin üvey annesiyle kuracağı cinsel ilişki, babanın hayatta olup olmamasına göre suç sayılmıştır. Babası hayatta iken üvey anneye cinsel ilişki yaşayan oğul, lanetlenen bir eylem yapmış sayılmıştır. Burada da kadının özgür iradesiyle verdiği bir kararın suç sayılıp sayılmaması kadının hukuki olarak evli olup olmaması kriterine bağlanmıştır.

191. maddenin 32, 33, 34 ve 35. fıkralarında tek eşliliğin Hitit yasalarında nasıl güvence altına alındığını anlamaktayız. Hür bir erkeğin özgür kadınlarla, kız kardeşleri ve anneleriyle aynı ortamda yaşamalarının Hititlerce büyük suç kategorisine alındığını gözlemlemekteyiz (Şahin, 2017, s. 139).

193. maddenin 40. fıkrasında ise kadın evlendiği adamın adeta miras bırakabileceği bir mülkü konumundadır. ataerki mülkiyet hiyerarşisi içinde kocası ölen kadın önce kayınbiraderine, sonra kayınpederine sonra da kayınbiraderinin oğluna miras olarak bırakılmaktadır.

194. maddenin 44. fıkrasında ise kadının kardeşler ve baba oğul arasında cinsel olarak paylaşılacağı bunun bir suç teşkil etmeyeceği anlatılmaktadır. Kadının özgür ya da köle olması bu durumda bir değişiklik oluşturmamaktadır.

Hitit Kanunları'nın 197. maddesinin 6. fıkrasında yer alan satırlarda Mezopotamya Hukuku'nda da gördüğümüz erkeğin işlediği fiilin sorumluluğunu ve suçunu kadına yüklemeye çabaları göze çarpmaktadır. Evli bir kadınla erkeğin cinsel birlikteliğini konu alan metinde bu fiil ıssız bir yer olarak tanımlanan dağ başında gerçekleşir ise tecavüz olarak yorumlamakta fakat evli kadının kendi evinde gerçekleştiğinde ise peşinen kadının bu cinsel şiddete rızası var gibi yorumlanmakta ve ceza kadına kesilmektedir. Yasanın devamında ise kocanın, erkekle kadını birlikte olurken yakaladığı takdirde onları öldürmesi durumunda ceza kesilmediği görülmektedir. Ataerki düşüncenin kurulma nedenlerinden biri olan çocuklarının kendi neslinden olmasını garantileme çabasının, bu yasa maddesinin bu şekilde düzenlenmesi altında yatan temel kaygı olduğu sonucu çıkmaktadır.

Sonuç

Yüz binlerce yıl süren göçebe avcı-toplayıcı dönem boyunca kendisiyle, doğayla ve onun temel unsurları olan bitkiler, hayvanlar, nehirler, denizler, dağlar ve uçsuz bucaksız ormanlık alanlarla barışık, efendisiz¹⁸ bir yaşam kuran insanlık adeta yeryüzü cennetinde yaşamaktadır. İnsanın bu yeryüzü cennetinden kovulması, kendi doğasına aykırı bir yaşam tarzını (yerleşik hayat ve besin üretimi aşaması) benimsemesiyle beraber geliştirdiği mülkiyet hukukunu temele koyan ataerki'nin kurulmasıyla birlikte olmuştur. Marx'ın emek piyasası tanımı adeta anaerki düzeninin, o cennet vari yaşam düzenini anlatmaktadır¹⁹.

Domino taşlarının birbirini takip ederek yıkılması gibi ardı ardına gelişen ataerki sosyal kurum ve siyasal sistemler, anaerki düzeni adım adım yıkmıştır. İnsanlığın bugün hâlâ başındaki temel meselelerden olan ekolojik sorunlar, çevre felaketleri, küresel ısınma, savaşlar, sosyal adaletsizlikler ve kadına şiddet, ataerki düzenin kurduğu toplumsal yapının neden olduğu felaketlerin küçük bir kısmıdır. Doğa ana ya da diğer bir ifadeyle Ana Tanrıça'nın egemen olduğu döneme tekrar dönülebilmesi için ataerki sistem ideolojik bir yapı kurmuştur. Böylece devlet doktrini olan bu sistemin, kent devletinden, merkezî devletlere oradan İmparatorluklara, sanayileşme ve ulus devlet süreçlerine kadar bu düzenin temel paradigmasını oluşturan “kadına bakış”ında esaslı bir değişiklik olmamıştır.

Çivi yazılı hukuk, Sümer'den Akad'a, Babil'den Asur'a oradan Hititlere kadar değişen tonlarda olsa da ataerkinin kendi ideolojisini yerleştirmek için uyguladığı kadına şiddetin yasal ve meşru dayanağını oluşturmaya hizmet etmiştir. Kadının özne olmaktan tamamen çıkartıldığı ve nesneleştirildiği bu yapıda kadın; soyun garantilenmesi adına eve kapatılmış ve özgür iradesi de ceza hukukuyla elinden tamamen cebren alınmıştır. Ve böylece kadın, bedeni üzerindeki en temel haklarından bile yoksun kalmıştır. Kadınların giyim-kuşamına bile, erkekler tarafından hazırlanan kanunlarca karar verilmiştir. Eşinin ölümü halinde ataerki soyun diğer erkeklerine bir taşınmaz gibi miras bırakılmış ve kendine dayatılan bu çerçeveye isyan eden kadına ise yazılı hukuk tarafından acımasızca en ağır cezalar uygulanmış ve kadın ataerki dönem boyunca adeta bir varlık/yokluk mücadelesi vermiştir.

Ataerki'nin bin yıllar süren bu fikri inşa süreciyle, topluma kök salan erkek egemen kuram geniş ölçüde başarıya ulaşmış gibi görünse de aslında doğaya aykırı, yapay kural ve kurumlara inşa edilen bu sistemin elbette sürdürülebilir ve uzun ömürlü olması mümkün değildir. Çünkü biliyoruz ki doğa her zaman kazanır ve kendinden gasp edileni zamanı geldiğinde geri alır. Ataerki düzenin başlarda kadın ve kültüne yönelik ötekileştirme, baskı altına alma, yok sayma gibi psikolojik şiddet içeren yöntemleri yazılı hukuk sonrası, kaba fiziksel şiddeti içeren işkence cezaları ile toplumları adeta salgın bir hastalık gibi saran hâkim paradigma haline gelmiştir. Ancak tüm bu ağır saldırılara karşın, anaerki hala, tıpkı göçebe avcı-toplayıcıların pratiğinde olduğu gibi doğaya içkin, ekolojik, barışçı ve paylaşımcı bir düzen olarak insanlığın önünde alternatif bir yaşam modeli olarak durmaktadır.

Etik Kurul Onayı: Çalışma için etik kurul onayı gerekmemektedir.

Hakem Değerlendirmesi: Dış bağımsız.

Çıkar Çatışması: Yazar çıkar çatışması bildirmemiştir.

Finansal Destek: Yazar bu çalışma için finansal destek almadığını beyan etmiştir.

Ethics Committee Approval: Ethics committee approval is not required for the study.

Peer-review: Externally peer-reviewed.

Conflict of Interest: The author have no conflict of interest to declare.

Grant Support: The author declare that this study has received no financial support.

KAYNAKLAR / REFERENCES

- Adams, C. J. (2010). *Etin Cinsel Politikası, Feminist-Vejetaryen Eleştirel Kuram, çev. Güray Tezcan, Mehmet Emin Boyacığolu, İstanbul: Ayrıntı Yayınları.*
- Arı, B. B. Ü. (2019). Geçmişten Güncele Venüs, *İdil Dergisi*, 8/55, 321-330.
- Arslan, S. (2018). Çivi Yazılı Hukuku ve Toplumsal Hayatta Nadîtu(m) Kadınları, *Uluslararası Beşeri Bilimler ve Eğitim Dergisi*, 4/8, 80 – 99.
- Atalay, M. M.-Süle, E. (2019). Paleolitik Dönem ve Chauvet Mağarası'nın Son Odasındaki Aslan Panelinin Estetik Yapısına Dair Bir İnceleme, *Ulak Bilge Sosyal Bilimler Dergisi*, 41, 737-743.
- Ateş, M. (2012). *Mitolojiler ve Semboller "Ana Tanrıça ve Doğurganlık"*, İstanbul: Milenyum Yayınevi.
- Aydın, N. (2016). *Hitit Yasaları*, Antalya: Okan Şen Matbaası.
- Aydın, N. (2017). *Hammurabi Kanunları*, İstanbul: Alfa Yayınları.

¹⁸ “İlk önce, tüm kötülüklerin anası otorite ve özgürlüğün tarih sahnesine mantıksal ve kronolojik bir sıra ile çıktığını fark edeceksiniz. İlk olarak; aile, baba, efendi adı altına otorite ortaya çıkar” (Proudhon, 2014, s.59). Göçebe avcı-toplayıcı dönemde Proudhon'un kronolojik olarak verdiği otorite toplumsal birimlerin hiçbiri yoktur.

¹⁹ “İnsanın doğuştan gelen hakları temelinde kurulu bir Cennet gibi görünür adeta. Orada yalnızca Özgürlük, Eşitlik, Mülkiyet ve Bentham hakimidir. Özgürlük hakimidir, çünkü bir metanın, örneğin emek gücünün hem alıcısı hem de satıcısı kendi iradeleriyle davranmada özgürdür. Özgür failler olarak sözleşme yaparlar ve vardıkları anlaşma aslında ortak iradelerine verdikleri yasal ifadedden ibarettir. Eşitlik hakimidir, çünkü herkes birbirine basit bir meta sahibi olarak ilişkiye girer ve eşit miktarları değiş tokuş eder. Mülkiyet hakimidir, çünkü herkes kendi malını kullanır” (McLellan, 2005, s.17,18).

- Aydın, Ş. G. (2020). Mucizenin Kaynağı, Bereketli ve Her Şeye Hâkim, *Anadolu'da Kadın*, İstanbul: Yapı Kredi Yayınları.
- Bachofen, J. J. (1997). *Söylence, Din ve Anaerki*, çev. Nilgün Şarman, İstanbul: Payel Yayınları.
- Bilgiç, E. (1963). Eski Mezopotamya Kavimlerinde Kanun Anlayışı ve An'anesi, *Ankara Üniversitesi Dil ve Tarih-Coğrafya Fakültesi Dergisi*, 21/3.4,103-119.
- Bookchin, M. (2013). *Özgürlüğün Ekolojisi*, çev. Mustafa Kemal Coşkun, İstanbul: Sümer Yayıncılık.
- Braidwood, R. J. (2008). *Tarih Öncesi İnsanları*, çev. Bilgi Altınok, İstanbul: Arkeoloji ve Sanat Yayınları.
- Campbell, J. (2020). *Tanrıçalar ve Tanrıçaların Dönüşümleri*, çev. Nur Küçük, İstanbul: İthaki Yayınları.
- Caner, E. (2017). *Kutsal Fahışeden Bakire Meryem'e: Toprak ve Kadın*, İstanbul: Su Yayınları
- Catullus, (1997). *Bütün Şiirleri*, çev. Çiğdem Dürüşken, İstanbul: Yapı Kredi Yayınları.
- Darga, M. (2011), *Anadolu'da Kadın*, İstanbul: Yapı Kredi Yayınları.
- Engels, F. (1990). *Ailenin, Özel Mülkiyetin ve Devletin Kökeni*, çev. Kenan Somer, İstanbul: Sol Yayınları.
- Erten, E. (2018). Antik Yazarlarda Bir Assur Kraliçesi: Semiramis, *İstanbul Üniversitesi Kadın Araştırmaları Dergisi*, 2018/I: 45-95.
- Estés, C. P. (2021). *Kurtlarla Koşan Kadınlar, Vahşi Kadın Arketipine Dair Mit ve Öyküler*, çev. Hakan Atalay, İstanbul: Ayrıntı Yayınları.
- Herodotos (2011). *Tarih*, çev. Müntekin Ökmen, İstanbul: İş Bankası Kültür Yayınları.
- Heywood, A. (2013). *Siyasi İdeolojiler*, çev. Nasuh Uslu, İstanbul: Liberte Yayınevi.
- İmparati, F. (1992). *Hitit Yasaları*, Çev: Erendiz ÖZBAYOĞLU, İstanbul: İtalyan Kültür Heyeti Arkeoloji Araştırmaları Bölümü, Genç Büro Matbaası.
- Işık, M. F. (2022). Feminizm Kim(ler) İçindir: Bell Hooks, *İstanbul Üniversitesi Kadın Araştırmaları Dergisi*, 24, 1-12.
- Kinal, F. (1983). *Eski Mezopotamya Tarihi*, Ankara: Dil ve Tarih-Coğrafya Fakültesi Basımevi.
- Kristeva, J. (2014). *Korkunun Güçleri*, çev. Nilgün Tural, İstanbul: Ayrıntı.
- Kropotkin, P. (2001). *Karşılıklı Yardımlaşma*, çev. Işık Ergüden, İstanbul: Kaos Yayınları.
- Marx, K. (2020). *Kapital I. Cilt* çev. Mehmet Selik, Nail Satlıgan, İstanbul: Yordam Kitap Basım ve Yayınları.
- Martin, Ö. S. (2023). Anaerki Yapıdan Ataerki Topluma Dönüşümde Yazının Rolü, *Belgü*, Özel Sayı, 15-36.
- McLellan, D. (2005). İdeoloji, çev. Barış Yıldırım, İstanbul: İstanbul Bilgi Üniversitesi Basımevi.
- Morgan, L.H. (1986). Eski Toplum I, çev. Ünsal Oskay, İstanbul: Payel Yayınları.
- Mumford, (2007), *Tarih Boyunca Kent*, çev. Tamer Tosun, Gürol Koca, İstanbul: Ayrıntı Yayınları.
- Neumann, E. (1974), *The Great Mother: An Analysis of the Archetype*, New York: Princeton University Press.
- Özmen, S. S. (2016). Anadolu'da Ana Tanrıça Kybele Kültü, *Humanitas*, 4/7, 381-397.
- Özkan, S. (2022). *Eski Anadolu Mühür Sanatı*, Ankara: Akademisyen Yayınevi.
- Paglia, C. (2004). *Cinsel Kimlikler*, çev. Fikriye Demirci, İstanbul: Epos Yayınları.
- Proudhon, P. J. (2010). *Mülkiyet Nedir ?*, çev. Devrim Çetinkasap, İstanbul: İş Bankası Yayınları.
- Proudhon, P. J. (2014). *Federasyon İlkesi*, çev. Merve Özsalan, İstanbul: Öteki Yayınevi.
- Reich, W. (1976). *Cinsel Ahlakın Boy göstermesi*, çev. Bertan Onaran, İstanbul: Payel Yayınları.
- Roberts, A. (2020). *Evcilleştirme*, çev. Aykut Cumbul, İstanbul: Epsilon Yayınları.
- Rollar, L.E. (2004). *Ana Tanrıçanın İzinde*, çev. Betül Avuç, İstanbul: Homer Yayınevi.
- Sevinç, F. (2008). Hitit Dininde Arinna'nın Güneş Tanrıçası ve Onunla Özdeş Tutulan Diğer Tanrıçalar, *Kafkas Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 1, 175-195.
- Şahin, G.G.M. (2017), Hitit Yasalarında Kadının Yeri, *Bartın Üniversitesi Çeşm-i Cihan: Tarih Kültür ve Sanat Araştırmaları E - Dergisi*, 4/2, 134-143.
- Tekin, N. (2021). *2000 Sonrası Türk Sinemasında Ataerki ve Kadın Temsili*, Yüksek Lisans Tezi, Batman: Batman Üniversitesi.
- Tekin, A. (2001). *Ana Tanrıçanın Işığında Kadının Yeni Bilinci*, Yüksek Lisans Tezi, İstanbul: İstanbul Üniversitesi.
- Tosun, M-Yalvaç, K. (1989). *Sumer, Babil, Assur Kanunları ve Ammi Şaduqa Fermanı*, Ankara: Türk Tarih Kurumu.
- Uysal, G. (2011). Mağara Sanatı, *V. Ulusal Speleoloji Sempozyumu*, 34-47.
- Ünal, A. (2014). Puduhepa ve Zamanı, Ankara: Hitit Üniversitesi Rektörlüğü Yayınları, Salmat Basımevi.
- Wells, J. (1997). *Fahişeliğin Tarihi*, çev. Nesrin Arman, İstanbul: Pencere Yayınları.
- van den Hout, T.P.J. (2019), Hitit Krallığı ve İmparatorluğunun Kısa Tarihi, *Hititler*, İstanbul: Yapı Kredi Yayınları.
- von Petzinger, G. (2022). *İlk İşaretler: Dünyanın En Eski Sembollerinin Gizemlerini Çözme*, çev. Yakup Yaşar, İstanbul: Doruk Yayınevi.

Atıf Biçimi / How to Cite This Article

S. (2024). The Construction of the Patriarchal Order in the Light of Cuneiform Legal Texts. *İstanbul Üniversitesi Kadın Araştırmaları Dergisi - Istanbul University Journal of Women's Studies*, 29, 12–22.